

Referat fra møte på Haukeliseter 19.10.15, om hensynet til villrein i vilkårsrevisjonen for Tokke-Vinje konsesjonen

Deltakere på møtet: Svein Ekre (SA villreinlag), Reidar Johan Sandal (SNO), Knut Nylend (SNO), Lena Romtveit (Villreinsenter Sør), Alfred Apeland (Hardangervidda grunneigarsamskipnad), Sondov Bjåen (SVR villreinlag) Odd Heggenes (SVR villreinlag), Olav Tveita (Villreinnemnda i Setesdal), Jørn Haug (Villreinnemnda i Setesdal), Ola Sukka (Villreinnemnda i Setesdal), Lasse Mathisen (Vinje kommune), Dorthe Huitfeldt (Vinje kommune), Jostein Kristiansen (Statkraft), Johan Vaa (Hardangervidda grunneigarsamskipnad), Linda K.B. Helland (Statkraft), Sindre Eftestøl (Naturrestaurering), Kjetil Flydal (NaturRestaurering).

Vi startet med en kort presentasjonsrunde. Deretter kort introduksjon om formålet med revisjonsarbeidet og hvilke problemstillinger som var tema. Overskriftene i referatet følger samme inndeling som behandling av problemstillingene i møtet. Som forkortelser benyttes i referatet SVR for Setesdal Vest Ryfylkeheiene, HV for Hardangervidda og SA for Setesdal Aust.

Trekk og utveksling mellom Setesdal Vest Ryfylkeheiene og Hardangervidda
Trekk mellom SVR og HV kan starte rett før jul og vedvare hele vinteren. Det er stor variasjon mellom år, og avhenger i stor grad av isingsforhold i SVR der dårlige beiteforhold om vinteren fører til at dyrene trekker ut. HV har mindre nedising av beiter. Trekk består altså primært av at rein fra SVR trekker over til HV og ikke omvendt. Senest i fjor stanget reinen mot veien/forstyrrelsen i området før jul, men trakk til slutt over senere på vinteren ved Svandalsflåna-tunnelen. Det var i dette tilfelle en flokk på over 100 dyr som krysset. Tendensen er at slike flokker trekker tilbake før kalving. I 2002 var det 4 merkede simler fra SVR som holdt seg i Bordalsområdet i mars, men var igjen tilbake i Setesdalsområdet før kalving. For bukkene er det mer usikkert når trekk skjer tilbake, det kan antakelig også skje senere utover sommeren. Bukk kan muligvis også stå igjen på HV og sikre genutveksling, men dette er usikkert. Sist i 2005 var det Setesdalsdyr på nordsiden i Havradalsområdet før jakta, men disse trakk sørover igjen når jakta startet. Erfaringer fra brøytemannskapet på E134 er at det har skjedd jevnlig trekk over veien i alle år, slik at disse nevnte episodene kun er et utvalg av de passeringer av rein som faktisk har skjedd.

Det ble helårsvei over Haukelifjell i 1968, trekk situasjonen i tidligere tider er dårlig kjent, og fangstanlegg kan også ligge under vann i magasiner som ble etablert på 60-tallet. Se referanse til kjent fangstminne vest for Haukeliseter i boka til J. Vaa, s.17, for øvrig gir arealbrukskart utarbeidet av Villreinsenteret/NINA god angivelse av trekk-korridorer. **Fangstanlegg kan gi viktig informasjon om hvor hovedtrekkene gikk i tidligere tider.**

I regional plan for Hardangervidda og i Heiplanen er det angitt områder for trekk over ved Haukelifjell **Innenfor både nasjonal og regional villreinforvaltning er det ønskelig å øke utvekslingen mellom de to reinsdyrpopulasjonene. Formålene med dette er genetisk utveksling og sikring av beitetilgang i vanskelige vintre,** men som påpekt under møte vil dette også skape utfordringer når det gjelder bestandsforvaltningen.

Vintertelling av reinen i nordområdet av SVR har i senere tid ligget på om lag 2000 dyr, noe som er i samsvar med bestandsmålet. Mye tyder på at forhold med ising vinterstid er utløsende for at rein fra SVR trekker over til HV. Fra HV, der antallet gjennom de siste årene har ligget på **10 000-11 000 vintertyr**, er det lite som tyder på at reinen nå viser tendenser til å trekke over i nabo-områdene. Erfaringer fra 60-, 70- og 80-tallet tilsier at HV-reinen kan trekke i større antall over i andre beiter hvis antallet dyr passerer 15 000. Sist dette skjedde var da rein trakk over til Nordfjella på 80-tallet. Da

det var over 20 000 vinterdyr i stammen i 60-årene (26 000 vinterdyr i stammen i 1965) hadde man stor kryssing fra nord til sør, også helt ned mot bygdene.

Selv om E134 kan være en fysisk barriere i form av brøytekanter, og der brøytestikker muligvis kan lede reinen parallelt med veien, blir det en forenkling å kun trekke veien fram som årsak til at reinstrekk over Haukelifjell blir hindret. Den ferdsel veien genererer er antakelig hovedproblemet. I et samlet belastnings-perspektiv er det den samlede aksene av hyttefelt, tur- og skiløyper, bilvei, turisthytte, kiting, toppturskiløping og vannkraftmagasiner, som antakelig medfører redusert passasje av rein. Spesielt kiting vinterstid trekkes fra som et økende problem, da dette er en aktivitet som ikke er kanalisert langs løyper og som dekker store arealer av fjellet. På Haukelifjell drives slik aktivitet både på øst- og vestsiden avhengig av vindforholdene. Toppturskiløping utenom merkete løyper har også vært en økende forstyrrelsesfaktor i senere år. Det påpekes at slik aktivitet er et økende problem fra påsketider og utover senvinteren, spesielt i de vestligste delene av fjellområdet hvor snøen kan ligge helt til juli. Når det gjelder hyttefeltene i øst påpekes det at aktiviteten knyttet til disse ofte er kanalisert, og følger merkete skiløyper og stier. For de DNT-merkete skiløypene/stiene, så går disse nord-sør med utgangspunkt Haukeliseter, og er slikt sett ikke barrieredannende på tvers av reinstrekk. Hyttebeboere holder seg stort sett til løypenettet, dvs ca 90% av dem i følge nyere undersøkelser. Det vil være viktig av hensyn til villreinen å kanalisere denne aktiviteten også i fremtiden. Det som er vanskelig å kanalisere er kitere og toppturgåere. Vinje kommune jobber med ny sti- og løype plan. Ferdigstilles nå snart (før påske 2016). Villreinhensyn veier tungt i dette arbeidet.

For å kunne vurdere virkninger av selve kraftmagasinene på Haukelifjell på reinstrekkene kan det benyttes historiske kart som også viser vannspeilene før neddemning. Det oppfordres til å sjekke kilder som kan ha gjort beitegranskning eller fangstminnegranskning i forkant av Tokke/Vinje-reguleringene. Også sjekk NINA-rapporter som tar for seg reinens manglende kryssing av store magasin. Viktig å få med det totale bildet av vassdragsreguleringer innen villreinområdene. E134 ble helårsvei i 1968 og magasinene ble også etablert på 60-tallet. Frem til da kan det ha vært mer trekk om vinteren, men vi var også i en periode da tamreindrift preget området. Per i dag er det ingenting som tyder på at rein går tapt grunnet dårlige isforhold på Ståvatn og Kjelavatn. Ståvatn tappes ned tidlig på vinteren av estetiske hensyn og hensynet til skiløping (12 m regulering). For Kjelavatn er det større variasjon gjennom vinteren (26 meter regulering), men det er ikke spesielle erfaringer med at isen er ustabil eller vanskelig å passere. Statkraft kan fremskaffe oversikt over magasinifylling gjennom vinteren og ut fra dette kan mulig barrierenvirkning av iskant langs reguleringssone vurderes nærmere. Det er spesielt over Haukelifjell at anleggsveier ikke går ut fra sentralaksen langs E134, både magasiner, hyttefelt og turisthytta ligger sentralt langs aksene.

Trekk og utveksling mellom Setesdal Vest Ryfylkeheiene og Setesdal Aust

På 80-90 tallet var det vanligere med utveksling av dyr mellom SVR og SA. Et område for utveksling var ved Lislevatn i Bykle. De siste ti år har utvekslingen mellom de to områdene antakelig vært mindre, men det skjer sporadisk utveksling mellom aust og vest om vinteren i området Sæsvatn - Langeidvatn. Sist vinter ca 150 dyr mellom Sigurdsbu og Sæsvatn. Gurivassfjellet er viktig beite helt nord i SA, og det er også kjent at Hardangerviddarein før 1990 krysset over hit på vinterbeite. Med godt regulert stamme på Hardangervidda er trykket mot trekk og utveksling i sørlig retning mindre. Men det kan skje andre veier ved nedising av vinterbeitene i SA, dvs trekk opp mot Hardangervidda etter passering av RV9. Det er generelt lite kunnskap om utveksling i uværperioder. Det er også vanskelig å dokumentere trekk om sommeren, men det skjer sannsynligvis i noe grad, spesielt for bukker, imidlertid er disse nordlige delene av SVR og SA viktigst som vinterbeite. Det er lite dokumentasjon av kryssing av RV9 for de GPS-merkete simlene i SVR og SA.

Foruten den relativt trafikkerte Rv 9, ligger det hyttefelt både nord og sør for Langeidvatn. På tross av dette er det spesielt her på sørsiden og nordsiden av magasinene (Langeidvatn og Øvre Langeidvatn) at det er områder for trekk mellom SA og SVR. Aktivitet knyttet til hyttefeltene kan opplagt virke negativt på rein, men det ble gitt informasjon om at preparerte skiløyper i tilknytning til hyttefeltene holder seg nede i skogbeltet, noe som reduserer negative virkninger på rein. Hyttefeltet sør for Øvre Langeidvatn er fra 1960-tallet, mens feltet nord for Langeidvatn er etablert i senere år.

Det er området mellom Langeidvatn og Sæsvatn som er avmerket som trekk-korridor mellom Aust og Vest i Heiplanen, i tillegg til trekkområde nord for Langeidvatn, dette samsvarer med opplysninger gitt under møte om at trekk primært skjer nord og sør for vannet. I tillegg ble det påpekt at trekk kan skje over isen vinterstid. Dette stemmer også med kart over trekkleier fra Vinje kommune fra 1990-tallet. **Det ble påpekt at vi i praksis snakker om trekksoner i dette området og ikke eksakte kryssingspunkt.**

Langeidvatnet er veldig grunt og var bare to mindre vann før neddemning. Blant møtedeltakerne var det ikke erfaring med at vanskelige isforhold er til hinder for reinen her, men det ble diskutert om mye overvann på et slikt regulert vann kan virke negativt. Det var ingen spesiell dokumentasjon for uvanlig mye overvann på Langeidvatn. Gurivatn er oppdemt, men ikke regulert. En dyp kanal går fra Gurivatn, og ned til Øvre Vrångvatn, det er ikke erfaring med at disse anleggene er til spesiell hinder for rein.

Det ble påpekt at etter avvikling av tamreindrift åpnet man først for jakt i SA 1980, og dette begrenser kunnskapen om hvor og når dyra trekker.

Spesielle forhold Hardangervidda

Songavatnet

Det kan være lange sykluser i villreinsens bruk av større arealer. Derfor er det vanskelig å konkludere selv etter 15 år med GPS-studier i området, men Songavatnet fungerer sannsynligvis som en barriere om sommeren for bruken av områdene sør for vannet, og spesielt for trekkmønstre som går langs akse mellom nordøst og sørvest. Det skal være gamle trekkveger der det nå er oppdemt. I fra 1970 – da HV-stammen ble kraftig redusert, ble det dyretomt sør for Songa. Dette kan ha vært en kombinasjon av at det var en periode med liten populasjon og fordi magasinet stengte trekkleiene. De siste årene har en god del dyr benyttet beiter sør for magasinet, og dette viser antakelig hvordan reinen gradvis endrer arealbruk og finner nye trekkveier gjennom lange beitesykluser. Det er primært et godt bukkeområde på sørsiden av vannet. Om vinteren er magasinet antakelig ikke noen direkte barriere, da isforholdene er stabile og det skal ha vært observert rein som passerer vatnet langs de opprinnelige trekkledene som gikk over tørt land før oppdemning.

Veien inn til Songadammen er stengt frem til 1. juni. Og det er dermed mindre menneskelig aktivitet her om våren enn på sommer og høst. Likevel benyttes veien som scooterløype og det skal være en scooterløype som går videre nordover på Songavatnet, samt hytter til utleie i terrenget som eies av Vinje kommune. Det vil også være enkelte skiløpere i området vinterstid. Perioden med mest ferdsel er fra juli til september. Aktiviteten er da mest knyttet til fiske, bærplukking og jakt, altså tradisjonelt friluftsliv. Det er båtutsett ved enden av veien inn til magasinet og mange benytter båt for å komme til terrenget på nordsiden av magasinet. Det ble diskutert i hvor stor grad ferdselen påvirker reinen negativt, og det ble påpekt viktigheten av å få klarlagt mengde ferdsel her som del av en samlet belastning vurdering. Selve veien ligger ikke i typisk villreinterreng, men det kan være bukkeflokker i nærområdet av veien sommerstid, og de vil derimot sky veien når jakta starter. **En viktig problemstilling er hvordan veien kanalisere ferdsel videre inn i viktige villreinområder.**

Songavatnet tappes jevnt ned gjennom vinteren, og det skal ikke være problem med glipper langs breddene eller usikker is. Trekkene sommerstid er påvirket av selve magasinet, men det er urealistisk å gjøre noe med det.

Bitdalsvatnet

Arealbruken rundt dette magasinet ser ut til å ha sammenheng med varierende populasjonsstørrelse for reinen i HV, samt beitesykluser som går over lengre tidsrom. Det er vanskelig å bli klok på årsak og virkning, men bruken av arealene på sørsiden av magasinet skal ha økt gjennom de siste tiårene etter oppdemming og etablering av kraftledninger gjennom området. På 50-tallet var det lite dyr her. På 80- og 90-tallet var det sommerbeite for bukk. GPS-data for reinen viser bruk her gjennom de siste 15 årene. På sørsiden av Bitdalen er det mye fangstminner, noe som bekrefter områdets betydning for rein i tidligere tider.

Vannet har blitt om lag tre ganger så langt etter oppdemming. **Hovedtrekket av rein går på nordsiden av vannet, selv om dyr også kan passere sør for magasinet.** Det skal tidligere også ha passert dyr tvers over dalen der magasinet ligger, ettersom reinen enkelte plasser kan passere skrentene på nordsiden av magasinet. Antakelig kan passering skje over isen på vinteren, det er også observert rein som kan passere over under jakta. Veien inn til magasinet er åpen etter 1.juni. Det er anlagt en tursti opp fra veien, men det er ikke like stor ferdsel inn veien til Bitdalsvatn som inn til Songavatnet.

Bordalsvatnet

Dette magasinet ligger lavere i terrenget enn Songavatnet og Bitdalsvatnet, og det ligger noe mer i ytterkant av selve villreinområdet. Det ble ikke formidlet noen erfaring med at dette magasinet har vært til spesiell hinder for reinstrekk, eller har medvirket til endret arealbruk.

Spesielle forhold Setesdal Vest Ryfylkeheiene

Førsvatnet

Dette ligger helt i nordenden av hovedvinterområdet i SVR, og her er det lavrike områder. Dyrene beveger seg helt ned mot magasinet fra sør, men det er lite trolig at de beveger seg mye ned i skogen her vinterstid. Grunnet magasinets lokalisering i ytterkant av beiteene er det ikke problemer her knyttet til trekk. Det er bratt rundt selve vannet. Elva mellom Langesæ og Førsvatnet kan fungere som barriere hvis den er åpen ved nedtapping vinterstid, dette sjekkes videre med Statkraft.

Anleggsvei inn til Førsvatn er stengt med bom etter avtale med grunneier og her er det lite trafikk.

Det går ikke preparerte skiløyper helt opp til Førsvatn og Langesæ, disse ligger nærmere Vågsli, sjekk løypekart fra Vågsli grunneierlag.

Langesæ

Her er det sentrale vinterbeiter rundt magasinet, og dyr vil krysse over isen vinterstid. Det kan være et område med usikker is ved tunnelinnløp i magasinet i det smalere området vest for Langesæneset. Dette sjekkes videre med Statkraft. For øvrig tilsier erfaringene at isen på magasinet er stabil og at det ikke skal være problematisk for reinen og passere.

Anleggsvei inn til Langesæ er stengt med bom og det er liten ferdsel inn i området vinterstid.

Spesielle forhold Setesdal Aust

Tidligere var det mer rein nord i SA, dvs nord for RV45 enn vi har sett de siste årene. Det var antakelig også spesielt lite dyr i de nordligste delene av SA sist vinter pga isingsproblematikk. Imidlertid er den typiske vekslingen mellom sesongbeiter at nordområdene brukes om vinteren, mens de trekker (krysser RV 45) sørover til kalvingsområder på våren. Beskrivelse av dette finnes i NINAs rapport fra GPS-merkeprosjektet. Magasiner finnes langs RV9. Langeidvatn har stabil nedtapping ut vinteren og stabil is, fra hyttefeltet på Øvre Langeid skal det ikke være meldt inn problemer med usikker is. Vannet er imidlertid grunt og det har vært stort arealtap her. Fangstanlegg på Gurivassfjellet antyder tidligere viktig område her. Det skal være en kanal hvor det slippes vann mellom Gurivatn (oppdemmet ikke regulert) og til Dokktjønn, men det er antakelig ikke vannføring som utgjør noe problem for reinen.

Botndalsvatnet

Her det ikke vinteråpen vei, men mye scootertrafikk. Dette er innenfor gode områder for reinen, men det er også satsningsområde for hyttebygging. Det er en del eksisterende hytter spredt i området, både nye og gamle.

Området brukes av reinen hele året og må betraktes som et kjerneområde, og også områdene nede i bjørkeskogen benyttes. Det er mye dyr rundt Brurestøyl og Poddevatn. Rautefjell er godt bukkeområde. Selv om det er veldig stort menneskelig trykk om vinteren (scooter, ski, hytter), er altså området mye brukt av reinen, og i terrenget her er kupert og det kan være vanskelig å ta seg fram for folk.

Det er ikke kjent at selve magasinet vanskeliggjør reinens arealbruk grunnet isforholdene.

Avsluttende bemerkninger

Samlet belastning bør vurderes på en slik måte at hele reinens leveområde inkluderes, ikke kun selve konsesjonsområdet Tokke-Vinje. Hyttefelt, turistentre, turstier, skiløyper, kraftledninger, veier og andre vannkraftanlegg er eksempler på faktorer som kan inngå ved samlet belastnings-vurderinger.

Innenfor Tokke-Vinje-konsesjonen er det få konkrete avbøtende tiltak som er aktuelle til en revidering av konsesjonsvilkårene. Det kan synes som at de store magasinene utgjør trekkbarrierer sommerstid, men at alle magasiner lar seg passere av reinen når de er islagte. Mange av magasinene ligger i områder som brukes mest av reinen på vinterstid.

Mer presist kan man si at det i møtet ikke umiddelbart ble pekt ut konkrete avbøtende tiltak. Mulig aktuelle tiltak som bør utredes videre er:

- Ferdseisregulering veg til Songavatn
- Hindre åpen elv fra Langesæ
- Magasinrestriksjoner for å unngå sprekksoner der reinen får vanskeligheter med å komme ned på magasinet (der det er stor reguleringshøyde)

Vinje kommune bemerker at ferdsel på de åpne veiene som opprinnelig er anlagt inn til vannkraftanleggene ikke er Statkrafts anliggende i en vilkårsrevisjon, men vil reguleres av kommunen.

Det var stor enighet blant de fremmøtte om at GPS-overvåking av reinen i årene fremover er viktig, da økt kunnskap kan gi bedre fremtidig planlegging og regulering av inngrep og forstyrrelser. Det ble foreslått at et aktuelt vilkår innen Tokke-Vinje-konsesjonen kan være å finansiere slik GPS-

overvåking. Her ble det også opplyst hvordan Statkraft i dag er med å gi FoU-midler til slik overvåking, og at FoU-midler antakelig er riktig nivå for slik finansiering. Kåre Paulsen hos Statkraft er kontaktperson for GPS-prosjektene, og vi kan sjekke ut nærmere om hva som er sannsynlige modeller for fremtidig finansiering av GPS-overvåkingen.

Fokus bør rettes inn mot planlegging av ny E134 i samlet belastnings-vurderinger. Et riktig valg av veitrase her kan gi store positive effekter for villreinen.

Oslo, 23.10.15

Kjetil Flydal